

ชีวิตและผลงานของพระอนรรโท

บทนำ

- ✖ พระอรุณทระหรืออรุณทธารจารย์ เป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทที่สำคัญและมีชื่อเสียงทางพระอภิธรรม
- ✖ จัดว่าเป็นอาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์ประเภทสังคหะ รวบรวม อธิบาย และสรุปย่อเนื้อหาสำคัญของพระอภิธรรม (อภิธัมมสังคหาจารย์)
- ✖ หนังสือคู่มือย่ออธิบายพระอภิธรรมที่มีชื่อเสียงและสร้างชื่อให้กับท่านมากที่สุด ก็คือ คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ

ชีวประวัติ

- ✖ พระอนุรุธะเป็นชาวทมิฬแห่งอินเดียใต้ ท่านเป็นชาวเมืองกาวิละ ซึ่งเป็นเมืองท่าแถบมัทราส (มัททราฐ) ในรัฐทมิฬนาฑู แห่งอินเดียใต้ปัจจุบัน
- ✖ แต่คัมภีร์คันถวงศ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับชาติภูมิของพระอนุรุธะต่างออกไป โดยกล่าวว่าท่านเป็นชาวลังกาโดยกำเนิด พม่าเองก็เชื่อว่าพระอนุรุธะเป็นพระเถระประเทศลังกา
- ✖ ท่านเกิดในตระกูลผู้ดีตระกูลหนึ่งในเมืองกาเวรี แห่งนครกาญจิปุระ (เมืองหลวงของอาณาจักรปัลลวะโบราณของชาวทมิฬ)

ยุคสมัยของท่านพระอนรุทระมีการสันนิษฐาน
ไปต่างๆกัน อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ กล่าวว่า ยุค
สมัยของพระอนรุทระ นักปราชญ์พุทธสมัยหลังพระ
พุทธโฆสจารย์ตกอยู่ในราวๆ พ.ศ. ๙๐๐ ปี

บางท่านกล่าวแย้งว่า พระอนรุททอาจารย์ผู้นี้
รุ่นเดียวกันกับพระพุทธโฆสจารย์ผู้รจนาคัมภีร์อรรถ
กถาทั้งหลายราวพ.ศ. ๙๕๓

แต่ บิมาลา เชอร์น ลอร์ (Bimala Churn
Law) เชื่อว่าพระอนรุทระมีชีวิตรอยู่ในราวตอนปลาย
คริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ (พุทธศตวรรษที่ ๑๗) หรือใน
ราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๒ (พุทธศตวรรษที่ ๑๘)

การศึกษาและการบวช

- ✗ ไม่มีหลักฐานใดบ่งบอกถึงการศึกษาในวัยเด็กและวัยรุ่น
- ✗ รู้แต่เพียงว่า ท่านได้เดินทางจากถิ่นอื่นเดียไ้ของท่านไปศึกษาที่เกาะลังกา
- ✗ ทำให้อาจสันนิษฐานได้ว่า พระอนุรุทธะคงจะบวชเป็นพระภิกษุในประเทศลังกานั้น
- ✗ กล่าวกันว่าพระอนุรุทธะเป็นศิษย์เก่าร่วมสำนักวัดมหาวิหารรุ่นน้องของพระพุทธทตตะ
- ✗ ท่านศึกษาพระพุทธพจน์โดยเฉพาะพระอภิธรรมปิฎก อยู่ที่วัดมหาวิหารกับพระมหาปิยทัตตะผู้เป็นอริยบุคคลชั้นอนาคามี

ครั้นเรียนจบแล้ว ท่านมีชื่อเสียงขจรไปไกล ว่าเชี่ยวชาญแตกฉานในพระอภิธรรมเป็นอย่างดียิ่ง จนอุบาสกชื่อ **นัมพะ** ผู้อุปัฏฐากบำรุงท่านอยู่และเป็นผู้สร้างวัดมูลโสภณวิหารในเมืองอนุราชปุระ อาราธนาให้ท่านรวบรวมย่อเนื้อหาสำคัญพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาเป็นนามธรรมล้วนและละเอียดอ่อนลึกซึ้งมาก ให้สั้น ง่ายและสะดวกแก่การศึกษาและจดจำ ด้วยหวังจะให้成为ประโยชน์แก่นักศึกษาพระอภิธรรมทั้งหลายในอนาคตต่อไป

✘ พระอนุรุทธะรับคำอาราธนา และได้แต่งตั้งคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะขึ้นเมื่อแต่งเสร็จแล้วได้นำไปให้ **อาจารย์พระมหาปิยทัตตะ** ตรวจดู อาจารย์ตรวจดูแล้วได้ยกย่องสรรเสริญความรู้พระอภิธรรมและความสามารถในการแต่งตั้งคัมภีร์ประเภทสังคหะของลูกศิษย์ พร้อมกับวิจารณ์ว่าคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะนี้แต่งได้ละเอียดและลึกซึ้งยิ่ง กระนั้นก็อ่านเข้าใจง่ายแล้วพระมหาหิยทัตตะผู้อาจารย์ก็ได้เปิดการประชุมสงฆ์ขึ้นและนำคัมภีร์ของลูกศิษย์เข้าไปเสนอต่อสงฆ์ ที่ประชุมสงฆ์ได้ตรวจดูแล้วต่างก็อนุโมทนาสาธุการเห็นชอบด้วยตามที่พระอนุรุทธะแต่ง พร้อมกับอำนวยการให้คัมภีร์ของท่านคงอยู่คู่พระพุทธรูปตลอดไป

ผลงาน

✖ วรรณกรรมประเภทสังคหะเกี่ยวกับพระอภิธรรม ๓ คัมภีร์

๑. อภิธัมมัตถสังคหะ
๒. ปรมัตถวินิจจยะ
๓. นามรูปปริจเฉทะ

Dictionary of Proper Names ตอนอธิบายศัพท์ว่า “อนุรุทธะ” กล่าวว่า
ว่าอาจจะ (Probably) เป็นผลงานที่พระอนุรุทธะแต่งก็คือคัมภีร์

อนุรุทธศตกะ

ท่านโอสการ์ ฟอน ฮินูเบอร์ (Oskar Von Hinuber) กล่าวว่าประเด็นนี้ว่า
ท่านผู้แต่งคัมภีร์อนุรุทธศตกะ ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤต ไม่ใช่พระอนุรุทธะ

๑. คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ

- ✘ จัดเป็นคัมภีร์ประเภทสังคหะของพระอภิธรรมปิฎก แปลว่า “การรวบรวมเนื้อหา (อรรถ)” โดยมีความหมายรวมๆ ว่า จิต เจตสิก รูป นิพพาน และบัญญัติทั้งหลาย ที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎกทั้ง ๗ คัมภีร์ ได้ถูกรวบรวมมาแสดงโดยย่อในคัมภีร์เล่มเดียวนี้ และจัดเรียงลำดับจากง่ายไปหายากเพื่อให้เข้าใจง่าย
- ✘ จึงมีคำกล่าวที่ว่า คัมภีร์ย่อความที่มีชื่อเสียงเป็นที่นิยมกันมากที่สุด
- ✘ ดังนั้นคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะจึงถือว่า “คล้ายเป็นกุญแจไขตู้พระอภิธรรม”
- ✘ แต่งขึ้นขณะที่ท่านพักอยู่ที่วัดมุลโสมวิหารแห่งนี้ ซึ่งนัมพอุบาสกสร้างถวายไว้ และแต่งขึ้นตามคำอาราธนาของท่านนัมพอุบาสกท่านนี้

✘ ท่านพระอนรุทธะรวบรวมเนื้อหาจาก คัมภีร์ต่างๆ ประมาณ ๘๕๐ คัมภีร์มาเขียน แล้วปรากฏว่า ท่านแต่งในลักษณะคล้ายๆ อรรถกถา คืออธิบายพระพุทธรูป ด้วยเหตุนี้ ในกาลต่อมาบัณฑิตและนักปราชญ์บางท่าน จึงขนานนามคัมภีร์นี้ว่า “กนิฏฐอรรถกถา” (อรรถกถาน้องน้อย)

✘ เนื้อหาสำคัญของคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะซึ่งว่าด้วยปรมัตถธรรม ๔ คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน อันไม่ใช่สสาร ไม่ใช่ บุคคล พระอนรุทธะแต่งเป็นคาถาร้อยกรอง บ้าง ร้อยแก้วบ้าง แบ่งออกเป็น ๙ ปริเฉท

คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ แบ่งออกเป็น ๕ ประจักษ์ คือ

✖ ประจักษ์ที่ ๑ จิตตสังคหวิภาค (จำแนกจิตเป็นหมวดหมู่)

ประจักษ์นี้เริ่มต้นด้วยปณามคาถา (คาถานอบน้อมพระรัตนตรัย) ซึ่ง นักศึกษาพระอภิธรรมในเมืองไทยถือกันว่าเป็น “คาถาไหว้ครู” จำแนกจิต ออกเป็น ๔ คือ

- ๑) กามาวจรจิต จิตที่ท่องเที่ยวไปในกามภพ
  - ๒) รูปาวจรจิต จิตที่ท่องเที่ยวไปในรูปภพ
  - ๓) อรูปาวจรจิต จิตที่ท่องเที่ยวไปในอรูปภพ
  - ๔) โลกุตตรจิต จิตชั้นเหนือโลก คือจิตของพระอริยบุคคลประเภทต่างๆ
- รวมความว่าในประจักษ์นี้พูดถึงจิตโดยย่อ ๘๘ ดวง หรือโดยพิสดาร

✖ ประจําที่ ๒ เจตสิกสังคหวิภาค (จําแนกเจตสิกเป็นหมวดหมู่)

ประจําที่นี้ว่าด้วยเจตสิก ๕๒ ดวง คือ

อัญญาสมานาเจตสิก ๑๓

อกุศลเจตสิก ๑๔

โสภณเจตสิก ๒๕

ซึ่งมีลักษณะเกิดพร้อมกับจิต (เอกุปปาตะ)

ดับไปพร้อมกับจิต (เอกนิโรธะ)

มีอารมณ์อันเดียวกับจิต (เอกาลัมพะนะ)

มีที่อาศัยเกิดอันเดียวกับจิต (เอกวัตถุกะ)

✖ ปริเฉทที่ ๓ ปกิณณกสังคหวิภาค

(จำแนกจิตและเจตสิกเป็นหมวดหมู่โดยทั่วไป)

ปริเฉทนี้ว่าด้วยการแสดงความสามารถของจิตและเจตสิก โดยประเภทแห่งสังคหะ ๖ ประการ คือ

เวทนา	เหตุ	กิจ
ทวาร	อารมณ์	วัตถุ

✖ ประจักษ์ที่ ๔ วิธีสังคหวิภาค (จำแนกวิถีจิตเป็นหมวดหมู่)

ประจักษ์นี้ว่าด้วยวิถีทางเดินของจิตที่เกิดและดับสืบเนื่องกันตามลำดับใน
อารมณ์ต่างๆ กลไกการรับรู้ทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ แบบแผนของความคิด
และพฤติกรรม

✘ ประจเฉทที่ ๕ วิธีมุตตสังคหวิภาค

(จำแนกจิตที่พ้นจากวิธิเป็นหมวดหมู่)

ประจเฉทนี้ว่าด้วยจิตนอกวิธิ (จิตใต้สำนึก) อันเป็นกลไกเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ณ ขณะตายไปสู่ขณะเกิดใหม่ ซึ่งเกี่ยวเนื่องด้วยอำนาจกรรมที่จะรักษาความเป็นอยู่ระจำภพภูมิของตน เป็นส่วนที่แสดงที่มาของชีวิตใหม่ในแต่ละภพภูมิ สรุปก็คือ ประจเฉทนี้พูดถึงภูมิ ๔ ปฏิสนธิ ๔ กรรม ๔ และความเกิดตาย คือตายด้วยเหตุอะไร

✘ ประจักษ์ที่ ๖ รูปสังคหวิภาค (จำแนกรูปเป็นหมวดหมู่)

ประจักษ์นี้ว่าด้วยการจำแนกรูปปรมัตถ์ ๒๘ โดยแสดงรูปธรรมในแง่ต่างๆ ๕ นัย คือ

โดยสังเขป (สมุทเทศะ)

โดยจำแนกออกเป็นส่วนคู่ (วิภาคะ)

โดยสมุฏฐานการเกิด (สมุฏฐานะ)

โดยหมวดหมู่ (กลาปะ)

โดยการเกิด (ปวัตติ) นอกจากนี้ยังแสดงภาวะของนิพพานปรมัตถ์ไว้ด้วย

✖ ประเด็นที่ ๗ สมุจจยสังคหวิภาค (จำแนกหัวข้อธรรมเป็นหมวดหมู่)

ประเด็นนี้ว่าด้วยธรรมที่สามารถสังเคราะห์เข้าเป็นหมวดหมู่ (สมุจจย) กันได้ คือจิต ๑ เจตสิก ๓๕ นิปผันนรูป ๑๘ และนิพพาน ๑ ซึ่งเรียกว่า วัตถุธรรม หรือสภาวะธรรม ๗๒ ประการ และว่าด้วยหลักการจัดระบบวัตถุธรรม ๗๒ ดังกล่าวแล้ว เป็นกลุ่มกุศล กลุ่มอกุศล และกลุ่มที่เป็นกลางๆ คือไม่เป็นทั้งกุศลและอกุศล เป็นต้น

✘ ประเด็นที่ ๘ ปัจจัยสังคมวิภาค (จำแนกปัจจัยเป็นหมวดหมู่)

ประเด็นนี้ว่าด้วยการสังเคราะห์ปัจจัย คือธรรมที่อุดหนุนกันและกัน คือปัจจุสมุปบาท (ปัจจุสมุปบาทนัย) และปัจจัย ๒๔ (ปฏิฐานนัย) อันเป็นระเบียบเงื่อนไขของชีวิตและความเป็นอยู่

✘ ประเด็นที่ ๙ กัมมปฏิฐานสังคมวิภาค

(จำแนกกรรมฐานเป็นหมวดหมู่)

ประเด็นนี้ว่าด้วยหลักและวิธีการปฏิบัติของสมถกัมมปฏิฐานและวิปัสสนากัมมปฏิฐาน ตลอดจนข้อจำกัดและความสามารถของกัมมปฏิฐานทั้ง ๒

✘ คัมภีร์ธัมมัตถสังคหะ มีลักษณะคล้ายคัมภีร์ปกรณวิเศส วิสุทธิมรรค ของพระพุทธโฆसाจารย์ กล่าวคือ ในคัมภีร์ธัมมัตถสังคหะ พระอนุรุทธะ แต่งอธิบายย่อหัวข้อธรรมในพระอภิธรรมปิฎกทั้ง ๗ คัมภีร์ ออกเป็น ๔ คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ส่วนในคัมภีร์ปกรณวิเศส วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆसाจารย์แต่งอธิบายย่อหลักธรรมทั้งหมดในพระไตรปิฎกออกเป็น ๓ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

✘ หรืออาจจะได้รับอิทธิพลหรือแนวโน้มจาก “พระคัมภีร์ธัมมามาวตาร” ซึ่งเป็น “วรรณกรรมเพชรน้ำเอกเล่มแรก” แห่งคัมภีร์สายอภิธรรม

๒. คัมภีร์ปรมัตถวินิจจยะ

- ✕ คัมภีร์ปรมัตถวินิจจยะนี้ พระอนุรุธะแต่งขึ้นสอดคล้องกับทัศนะของคณะสงฆ์ ฝ่ายมหาวิหารในลังกาและแต่งเป็นโคลกคาถาร้อยกรองยาวถึง ๑,๑๔๒ คาถา โดยจัดแบ่งเป็นตอนๆไว้ ๒๙ ตอน เนื้อหาที่พูดถึงในคัมภีร์นี้กล่าวถึงเรื่องจิต เจตสิก รูป และนิพพาน

๓. คัมภีร์นามรูปปริเฉท

- ✖ เป็นคัมภีร์ประเภทสังคหะสายพระอภิธรรม ที่พระอนรุทธะแต่งอยู่ในลังกาตามประเพณีนิยมแห่งสำนักมหาวิหารที่ท่านเข้าไปศึกษา คัมภีร์นี้แต่งเป็นคาถาร้อยกรองยาวถึง ๑,๘๔๕ คาถา และจัดแบ่งเป็นตอนๆ ไว้ถึง ๒๙ ตอน ส่วนใหญ่แต่งเป็นโคลกคาถา มีคาถาสรูปอยู่ท้ายของตอนในทุกๆ ตอน มุ่งแสดงเนื้อหาพระอภิธรรมทั่วไป เช่น นามและรูป กรรม อนุสติ และวิปัสสนา

ประวัติการศึกษาคัมภีร์ในประเทศไทย

- ✕ ในปีพุทธศักราช ๒๔๙๔ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยซึ่งมี **พระพิมลธรรม** (อาจ อาสภเถระ) และ **พระภาวนาภิรามเถระ** (สุข ปวโร) เป็นผู้ริเริ่มและให้ความสนใจในการศึกษาพระอภิธรรมมาก ได้อาราธนาพระสังฆมุนี **โชติโกะ ฐัมมาจริยะ** ผู้เชี่ยวชาญทางพระอภิธรรมปิฎกจากประเทศพม่า มาอำนวยการสอน พระอภิธรรม ณ วัดระฆังโฆสิตาราม ธนบุรี **พระสังฆมุนีโชติโกะ** เป็นผู้ริเริ่มนำ คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะอรรถฎีกาปกรณ์ มาวางหลักสูตร **อภิธรรมมัตถสังคหะ๙ ประจักษ์** เป็นภาษาไทยอย่างพิสดารในขั้นต้นและวาง หลักสูตรพระอภิธรรมเป็นภาษาไทยในขั้นสูง รวม ๙ ขั้นด้วยกัน ปัจจุบันขยายการศึกษาเป็นอภิธรรมวิทยาลัยขึ้น ชื่อว่า **อภิธรรมโชติโกะวิทยาลัย** เป็นหน่วยงานหนึ่งของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์

ภาพรวมในคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ

จิตคืออะไร

- ✗ จิต คือธรรมชาติที่ทำหน้าที่เห็น, ได้ยิน, รับกลิ่น, รับรส, รู้สัมผัส ถูกต้องตลอดจนธรรมชาติที่ทำให้เกิดความคิดนึก
- ✗ จิต คือ ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ สภาพของจิตมีทั้งหมด ๘๙ หรือ ๑๒๑ อย่าง (โดยพิสดาร)
- ✗ จิต เป็นธรรมที่ไปเดี่ยว หรือไปดวงเดี่ยว (เอกจริ) หมายถึงจิตรู้อารมณ์ได้ทีละอย่าง
- ✗ จิต เป็นนามธรรม ไม่มีรูปร่างสัญญาณให้ปรากฏได้ (อสรีริ)
- ✗ จิต เป็นธรรมชาติที่ต้องมีวัตถุเป็นที่เกิดและที่อาศัย (คุหาสย)

ธรรมชาติที่รู้อารมณ์

ธรรมชาติคือ จิต   อารมณ์ คือสิ่งที่ถูกจิตรู้

ปกติการรู้
มี ๓ ชนิด

รู้โดย
สัญญา
เจตสิก

รู้โดยจิต

รู้โดย
ปัญญา

สามัญลักษณ์ะของจิต

✕ จิตเป็นสังขตธรรม คือ เป็นธรรมชาติที่ถูกปรุงแต่ง จิตจึงมีสภาวะที่เป็นสามัญลักษณ์ะ หรือไตรลักษณ์ะ คือ....

อนิจจลักษณ์ะ คือ สภาพความไม่เที่ยง แปรปรวน

ทุกขลักษณ์ะ คือ สภาพความทนอยู่ไม่ได้ เพราะถูกบีบคั้นเบียดเบียน

อนัตตลักษณ์ะ คือ สภาพความไม่ใช่ตัวตน ไม่เป็นแก่นสาร ที่เหนืออำนาจการบังคับบัญชาให้เป็นไปอย่างใดๆได้

เพราะจิตมีสภาพที่เป็นไตรลักษณ์ดังกล่าวนี้ จิตจึงมีอาการเกิด-ดับ

สืบทอดเนื่องกันไปเป็นสาย และการเกิด-ดับสืบทอดนี้รวดเร็วมาก

เจตสิกคืออะไร

✕ เจตสิก คือสิ่งที่ประกอบกับจิตได้ เป็นธรรมชาติที่อาศัยจิตเกิด

สภาพของจิต เป็นเพียงประธานในการรู้อารมณ์ แต่การที่จิตโกรธ หรือจิตโลภ เป็นเพราะ มีเจตสิกเข้าประกอบปรุงแต่ง ให้เกิดความโกรธ หรือความโลภนั่นเอง

จิต เปรียบเสมือนเม็ดยา

เจตสิกเปรียบเสมือนตัวยา ที่อยู่ในเม็ดยา

จิตเกิดโดย ไม่มีเจตสิกไม่ได้

และเจตสิกเกิด โดยไม่มีจิตก็ไม่ได้เช่นกัน

ความหมายของเจตสิก

✕ มี ๔ ประการ คือ

๑. เกิดพร้อมกับจิต

๒. ดับพร้อมกับจิต

๓. มีอารมณ์เดียวกับจิต

๔. อาศัยวัตถุเดียวกับจิต

สภาวะธรรม ๔ ประการ

๑. ลักษณะของเจตสิกคือ มีการอาศัยจิตเกิดขึ้น

๒. กิจการงานของเจตสิกคือ เกิดร่วมกับจิต

๓. ผลงานของเจตสิกคือ รับอารมณ์อย่างเดียวกับจิต

๔. เหตุที่ทำให้เจตสิกเกิดขึ้นได้ คือ การเกิดขึ้นของจิต

รูป ๒๘ อย่าง

รูป คือ ธรรมชาติที่แตกดับ ย่อยยับ สลายไปด้วยความเย็นและ ความร้อน ในร่างกายของคนเราและสัตว์ทั้งหลายนั้น มีรูปประชุมกันอยู่ทั้งหมด ๒๘ ชนิด แบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ

๑. มหาภูตรูป กับ

อupaทายรูป

๒. นิปผันนรูป กับ

อนิปผันนรูป

๑.มหาภูตรูป ๔

ธาตุดิน

ธาตุน้ำ

ธาตุไฟ

ธาตุลม

๒. อุปาทายรูป ๒๔

ก. ปสาทรูป ๕ (รูปที่เป็นประสาทสำหรับอารมณ์) คือ

จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย (ตา หู จมูก ลิ้น กาย)

ข. โคจรรูป หรือ วิสัยรูป ๔ (รูปที่เป็นอารมณ์หรือแดนรับรู้ของอินทรีย์) คือ

รูปะ สัททะ คันธะ รสะ(รูป เสียง กลิ่น รส) [โผฏฐัพพะ ข้อนี้ไม่นับ]

ค. ภาวะรูป ๒ (รูปที่เป็นภาวะแห่งเพศ)

อิตถินทรีย์ (ความเป็นหญิง)

บุริสินทรีย์ (ความเป็นชาย)

ง. หทัยรูป ๑

หทัยวัตถุ (ที่ตั้งของจิต)

จ. ชีวิตรูป ๑ (รูปที่เป็นชีวิต)

ชีวิตินทรีย์ (อินทรีย์คือชีวิต)

ฉ. อาหารรูป ๑

กวัฬงการหาร (คำข้าว, อาหารที่กิน)

ช. ปริจเฉทรูป ๑ (รูปที่กำหนดเทศะ)

อากาศธาตุ (ช่องว่าง)

ญ. วิญญูตรูป ๒ (รูปคือการเคลื่อนไหวให้รู้ความหมาย)

กายวิญญูติ (การแสดงความรู้ความหมายด้วยกาย)

วจีวิญญูติ (การแสดงความรู้ความหมายด้วยวาจา)

ฎ. วิจารณ์รูป ๓ (รูปคืออาการที่ดัดแปลงทำให้แปลกทำให้พิเศษได้)

รูปสุส ลหุต (ความเบาของรูป)

รูปสุส มหุต (ความอ่อนหยุ่นของรูป)

รูปสุส กมฺมญฺญตา (ภาวะที่ควรแก่การงานของรูป)

[วิญญูติรูป ๒ ไม่นับ]

ฎ. ลักษณะรูป ๔ (รูปคือลักษณะหรืออาการเป็นเครื่องกำหนด)

รูปสุส อุปจย (ความเจริญหรือขยายตัวของรูป)

รูปสุส สนฺติ (การสืบทอดของรูป)

รูปสุส ชรตา (ความเสื่อมตัว)

รูปสุส อนิจฺจตา (ความสลายตัว)

✖ **นิปผันนรูป ๑๘** หมายถึง รูปที่มีสภาวะของตนเองโดยเฉพาะ เช่น ปฐวีธาตุ มีลักษณะแข็ง เตโชธาตุ มีลักษณะร้อน เป็นต้นได้แก่

มหาภูตรูป ๔   ปสาทรูป ๕   โคจรรูป หรือ วิสัยรูป ๔

ภาวะรูป ๒   หทัยรูป ๑   ชีวิตรูป ๑   อาหารรูป ๑

✖ **อนิปผันนรูป ๑๐** หมายถึง รูปที่ไม่มีสภาวะของตน ต้องอาศัยนิปผันนรูปเกิด จึงมีขึ้นได้ ถ้าไม่มีนิปผันนรูปแล้ว อนิปผันนรูปก็เกิดขึ้นไม่ได้ เช่น ปริจเฉทรูป คือ ช่องว่าง ไม่สามารถที่จะนับเป็นขึ้นเป็นอันได้ ได้แก่

ปริจเฉทรูป ๑   วิญญัตติรูป ๒

วิการรูป ๓   ลักษณะรูป ๔

นิพพาน

- ✕ นิพพาน เป็นธรรมชาติที่พ้นจากกิเลสเครื่องร้อยรัด พ้นจากการ เวียนว่ายตายเกิด นิพพานโดยปริยายมี ๒ ลักษณะ คือ

๑. **สอุปาทิเสสนิพพาน** คือ นิพพานที่ยังเป็นไปกับขั้น ๕ หมายถึง การที่ประหณกิเลสได้หมดสิ้นแล้ว (กิเลสนิพพาน) แต่ขั้น ๕ ยังมีการเกิดดับสืบต่อไป (ยังมีชีวิตอยู่)

๒. **อนุปาทิเสสนิพพาน** คือ นิพพานที่ปราศจากขั้น ๕ ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ (ผู้หมดจดจากกิเลส) และสิ้นชีวิตไปแล้ว (คือ กิเลสก็ไม่เหลือ ขั้น ๕ ก็ไม่เหลือ) หรือที่เรียกว่า ปรินิพพาน (ปริ = ทั้งหมด) เมื่อปรินิพพานแล้ว จิต+เจตสิก และรูปจะหยุดการสืบต่อไป และดับลงโดยสิ้นเชิง (คือเมื่อปรินิพพานไปแล้ว ก็จะไม่มีการเกิดอีก หรือไม่มีภพชาติต่อไปอีก)

- ✗ มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายนั้น หากกล่าวในแง่ปรมาัตถธรรมแล้ว ถือว่าไม่มีตัวตน มีแต่รูปธรรม (รูป) และนามธรรม (จิต+เจตสิก) มาประชุมกันเท่านั้น
- ✗ ดังนั้น ไม่ว่าตัวเราหรือผู้อื่น ซึ่งรวมถึงสัตว์ทั้งหลายด้วยนั้น เมื่อกล่าวในแง่ปรมาัตถธรรม หรือธาตุแท้ตามธรรมชาติแล้ว จะมีส่วนประกอบอยู่ ๓ ส่วนเท่านั้น คือ

๑. จิต คือ ธรรมชาติที่รู้อารมณ์

๒. เจตสิก คือ ธรรมชาติที่ประกอบปรุงแต่งจิตมี ๕๒ ลักษณะ

๓. รูป คือองค์ประกอบ ๒๘ ชนิดที่รวมกันขึ้นเป็นกาย

- ✘ จะเห็นได้ว่า คนเราทุกคนและสัตว์ทั้งหลายนั้น มีส่วนประกอบเหมือนกัน คือ เราก็มีย จิต เจตสิก รูป เขาก็มีย จิต เจตสิก รูป สัตว์ทั้งหลายก็มีย จิต เจตสิก รูป จะมีความแตกต่างกัน ก็ตรงที่รูปร่าง หน้าตาผิวพรรณ ซึ่งถูกจำแนกให้ แตกต่างกันด้วย อำนาจของกรรม ที่กระทำไว้ในอดีต
- ✘ โดยสรุปแล้ว จิต + เจตสิก และรูป ที่ประกอบขึ้นเป็นบุคคล หรือเป็นสัตว์ใดๆ ก็ตามนั้น แท้จริงแล้ว ไม่ได้มีแก่นสารอะไรเลย เป็นเพียงการ ประชุมกันของส่วนประกอบ ที่มีความไม่เที่ยง เกิดดับ เกิดดับสืบต่อกันอย่าง รวดเร็ว (ชั่วลัดนิ้วมือ จิตมีการเกิดดับ แส่นโกฏิกษณะ หรือหนึ่งล้านล้านครั้ง)

แนวคิดเกี่ยวกับกรรมฐานในคัมภีร์พระอภิธรรม

- ✕ หลักสำคัญของอภิธรรมอยู่ที่ **สภาวะธรรม** การอธิบายสภาวะธรรมที่เป็นปรมาตถ์ ตามระบบวิธีของอภิธรรม ต้องกล่าวถึงธรรมชาติพิเศษที่มีประจำตัว สภาวะที่เป็นปรมาตถ์จะมีลักษณะพิเศษเฉพาะ ๆ ของตน (วิเสสลักษณะ) ที่ไม่เหมือนกันเลย ลักษณะพิเศษ ดังกล่าวที่ต้องกล่าวถึง มี ๔ อย่าง เรียกว่า

ลักษณะที่จตุกะ

ลักษณะที่จุดกะ ๔

๑. ลักษณะ

- คือ **เครื่องแสดง** หรือคุณภาพ ที่มีประจำตัวโดยเฉพาะ ๆ ตัวปรมาัตถ์นั้น ๆ เช่น โทสะ มีความหยาบกระด้าง เป็นลักษณะ

๒.วิเศษ

- คือ **หน้าที่การงานที่กระทำ** หรือ ความสำเร็จ หรือคุณสมบัติ ที่มีอยู่ในตัวปรมาตม์ เช่น โทสะมีการทำให้จิตตนและผู้อื่นหม่นไหม้ เป็นกิเลส

๓. ปัจจุบัณฐาน

- คือ ผลที่เกิดจากกระทำ หรือเป็น ความปรากฏขึ้นจากกิจการนั้นๆ เช่น โทษะ มีการประทุษร้าย การทำร้าย เป็นผลปรากฏ

๔. ปทัณฐาน

- คือ **เหตุใกล้** ที่เป็นที่มาให้กรรมนั้น ๆ ปรากฏขึ้นมา เช่น โทสะมีอาฆาตวัตถุเป็นเหตุใกล้ เดินสะดุดไม้หล่น ก็โกรธท่อนไม้ ที่ทำให้ตนเจ็บตัว

- ✘ แนวคิดขั้นพื้นฐานของการศึกษาพระอภิธรรม คือ การศึกษาสภาพธรรมของจิตและอารมณ์ ผู้ศึกษาจะเข้าใจคำว่าสภาพธรรมได้จะต้องมีการใคร่ครวญ และพิสูจน์กับประสบการณ์จริงในชีวิตด้วย
- ✘ ทั้งนี้การศึกษาเรื่องจิตและอารมณ์ตามแนวอภิธรรมอย่างถูกต้องพร้อมกับมีประสบการณ์ทางกรรมฐานโดยเฉพาะวิปัสสนาแล้ว จะสามารถเข้าถึงเหตุผล ตามที่เป็นจริง ในระดับปรมาัตถ์ได้

ข้อสรุปและข้อสังเกต

- ✖ ๑. ข้อมูลชีวประวัติของพระอนุรุธะในเรื่องชาติภูมิออกจะสับสนว่า ท่านเป็นคนชาติไหนกันแน่ ระหว่างอินเดียกับลังกา แต่เท่าที่หลักฐานมี นักปราชญ์ตะวันตกเกือบทุกท่านให้น้ำหนักยุคสมัยท่านไปที่หลังสมัยพระพุทธโฆษาจารย์ ระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๘ ถึง ๑๒ หลายท่านให้น้ำหนักไปที่ คริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ ถึง ๑๒
- ✖ ๒. ผลงานของพระอนุรุธะ เท่าที่พบมีเพียงคัมภีร์เดียวซึ่งเป็นคัมภีร์ภาษาสันสกฤต นั่นก็คือ คัมภีร์อนุรุธศตกะ นักปราชญ์บางท่านจึงสันนิษฐานว่าเป็นผลงานของพระอนุรุธะท่านนี้ แต่กระนั้นนักปราชญ์ส่วนใหญ่ก็เชื่อว่า เป็นผลงานของพระอนุรุธะท่านอื่น

- ✖ ๓. พระอนุรุทธะเป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายบาลีสายพระ
อภิธรรม ผลงานของท่านจัดอยู่ในประเภทสังคหะกึ่งอรรถกถา คือเป็น
หนังสือคู่มือย่ออธิบายเนื้อหาของพระอภิธรรมปิฎกรวมทั้ง ๗ คัมภีร์ คัมภีร์ที่
เด่นและมีชื่อเสียงมากที่สุดก็คือ คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่
กล่าวกันว่า ได้รับอิทธิพลหรือแนวโน้มจากคัมภีร์อภิธัมมมาวตาระของพระ
พุทธทศตะ และแต่งเป็นคัมภีร์ย่อเนื้อหาธรรมะคล้ายๆกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค
ของพระพุทธโฆसाจารย์ ต่างกันแต่ว่าคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะของพระอนุ
รุทธะย่ออธิบายเนื้อหาเฉพาะพระอภิธรรมปิฎก ส่วนคัมภีร์วิสุทธิมรรคของ
พระพุทธโฆसाจารย์ย่ออธิบายเนื้อหาพระไตรปิฎกทั้งหมด

นิพพานัน์ ปรมํ สุขํ

**THANK
YOU
FOR
READING
!**

ดาวน์โหลดไฟล์นี้ได้ที่

www.philosophychic.com

สนุกกับการเรียนรู้ปรัชญาและศาสนาแบบชิคๆ เคียงคู่รอยยิ้ม